

**Євстаф'єва Ірина Григорівна,
практичний психолог Дніпровського ліцею
інформаційних технологій при Дніпровському
національному університеті ім. О. Гончара
м. Дніпро**

**ПСИХОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЯК ІНТЕГРАТИВНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ОСОБИСТОСТІ ТА ЗАПОРУКА РОЗВИТКУ
ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ У ПІДЛІТКІВ**

Анотація. *Сучасна психологічна наука все частіше зосереджується на пошуку інтегративних, об'єднавчих характеристик, що відображають у своїй єдності багатоаспектне бачення природної цілісності психічного явища. У цьому напрямі і психологічну культуру можна визначити як інтегративну характеристику, що забезпечує продуктивний саморозвиток особистості та розкриття її творчого потенціалу. Емпірично доведено доцільність соціального та організованого психолого-педагогічного впливу на особистість, результатом якого стає формування психологічної культури й розвиток компонентів творчого мислення у підлітків.*

Ключові слова: *психологічна культура, творче мислення, компоненти, підліток, організований психолого-педагогічний вплив.*

Євстафьева Ирина Григорьевна

**ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА КАК ИНТЕГРАТИВНАЯ
ХАРАКТЕРИСТИКА ЛИЧНОСТИ И ЗАЛОГ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОГО
МЫШЛЕНИЯ У ПОДРОСТКОВ**

Аннотация. *Современная психологическая наука все чаще концентрируется на поиске интегративных, объединительных характеристик, отражающих в своем единстве многоаспектное видение природной целостности психического явления. В этом направлении и психологическую культуру можно определить как интегративную характеристику, обеспечивающую продуктивное саморазвитие личности и раскрытие ее творческого потенциала. Эмпирически доказана целесообразность социального и организованного психолого-педагогического воздействия на личность, результатом которого становится формирование психологической культуры и развитие компонентов творческого мышления у подростков.*

Ключевые слова: *психологическая культура, творческое мышление, компоненты, подросток, организованное психолого-педагогическое влияние.*

Iryna Yevstafyeva

PSYCHOLOGICAL CULTURE AS AN INTEGRATIVE PERSONALITY CHARACTERISTICS AND GUARANTEE THE DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING IN ADOLESCENTS

Abstract. *In modern psychological science they increasingly emphasize the search for integrative, unifying characteristics reflecting in its unity the multidimensional vision of the natural integrity of the mental phenomena. In the mainstream with this trend psychological culture can be defined as the integrative characteristic, which provides productive self-development of a person and the disclosure of their creative potential. The feasibility of the social and organized psychological-pedagogical influence on the person is empirically proved, which resulted in the formation of psychological culture and the development of components of creative thinking in adolescents.*

Keywords: *Psychological culture, creative thinking, components, adolescents, organized psychological and pedagogical influence.*

Постановка проблеми

Проблема розвитку творчого мислення у школярів нині є чи не найпопулярнішою в освітньому просторі. В глобальному розумінні йдеться про формування людини, здатної до благополучного, продуктивного життя у сучасному динамічному світі з його постійним прискоренням темпів розвитку, розширенням інформаційного простору, взаємопроникненням культур і технологій.

Актуальність проблеми дослідження. В системі освіти домінує «знаннєва» парадигма, яка вимагає від учня розвитку, насамперед, окремих видів мислення, водночас сьогодні поширюється компетентнісний підхід, що має на меті підготувати людину до життя та входження її у професію. Все це можливо лише за умови наявності у особистості високого рівня розвитку прогностичних, абстрактно-логічних, системних, рефлексивних та багатьох інших мисленневих функцій. Людина повинна мати не лише цілий арсенал «розумових» інструментів, а й уміти творчо застосовувати його у своєму повсякденному житті. Це означає, що вона має оволодіти комплексом свідомо розвинутих прагнень, тенденцій, потреб, орієнтацій, що забезпечують реалізацію її природних здібностей та відповідних умінь для цього, інакше кажучи – мати психологічну культуру. Як зазначає В. Рибалка¹¹: «По-перше, особистість, якщо ми говоримо саме про особистість, а не про індивіда або організм, формується як культурно-психологічний феномен...».

Аналіз теоретичних напрацювань та практики дає змогу дійти висновку, що й дотепер змістове тлумачення поняття психологічної культури не сформовано. У найзагальнішому розумінні, психологічна культура відображає певний рівень

---

¹¹ Рибалка В. В. Система психологічних цінностей культури особистості, її творчої діяльності. Актуальні аспекти модернізації художньо-педагогічної освіти / В. В. Рибалка // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (21–22 квіт. 2005 р., м. Полтава). — Полтава : ПДПУ, 2007. — 269 с.

самопізнання людства, рівень ставлення людини до оточення, до самих себе, до природи⁷.

За твердженням І. Дубровіної¹⁰, сучасні позитивні перетворення у світі залежать здебільшого від психологічної культури та компетентності особистості.

Психологічна культура проявляється в самоорганізації і саморегуляції життєдіяльності людини, різних видах її базових прагнень, тенденцій, ставлення до себе, людей, природи, світу¹².

Психологічна культура особистості (як елемент загальної культури) – сукупність психологічних знань, здібностей, вмінь, навиків, які допомагають успішному самопізнанню, самовираженню і самовихованню особистості, а також успішному спілкуванню і взаємодії в різних соціальних групах.

Таке тотожно близьке розуміння подано і в інших працях.

Як зазначає О. Мотков⁸, рівень психологічної культури особистості проявляється шляхом:

- самопізнання, самоаналізу своїх особистісних та поведінкових особливостей;
- конструктивного спілкування;
- саморегуляції своїх емоцій, дій та думок;
- гармонійно організованої творчості;
- конструктивного ведення своїх справ;
- гармонізуючого саморозвитку.

Гіпотетичний взаємозв'язок психологічної культури та творчого мислення підлітка наведено на (рис. 1).

Отже, на нашу думку, психологічну культуру особистості можна визначити як складну інтегративну характеристику, що забезпечує продуктивний саморозвиток та розкриття творчого потенціалу.

Особливий період становлення творчої особистості – її шкільне дитинство. Це покладає на школу особливу відповідальність як за майбутнє кожної конкретної особи, так і за майбутнє держави, етносу в цілому. Ось чому всі основоположні документи про школу містять вимогу розвитку творчого мислення у підростаючого покоління.

---

⁷ Коломинский Я. Л. Человек: психология: кн. для учащихся старших классов / Я. Л. Коломинский. – 2-е изд., доп. — М. : Просвещение, 1986. — 223 с.

¹⁰ Практическая психология образования: учеб. пособие / под ред. И. В. Дубровиной. – 4-е изд. — СПб. : Питер, 2007. — 592 с.

¹² Семикин В. В. Социализация старших школьников как фактор становления элементов психологической культуры в условиях образовательной среды: среда школы / В. В. Семикин, А. В. Мартынова // Образовательная среда школы: проблемы и перспективы развития. — СПб., 2001. — С. 77–83.

⁸ Мотков О. И. Методика «Психологическая культура личности» [электронный ресурс] / О. И. Мотков. — Режим доступа : http://www.ucheba.com/met_rus/k_psihologiya/k_psiholichnost/m_kyultura_4.htm

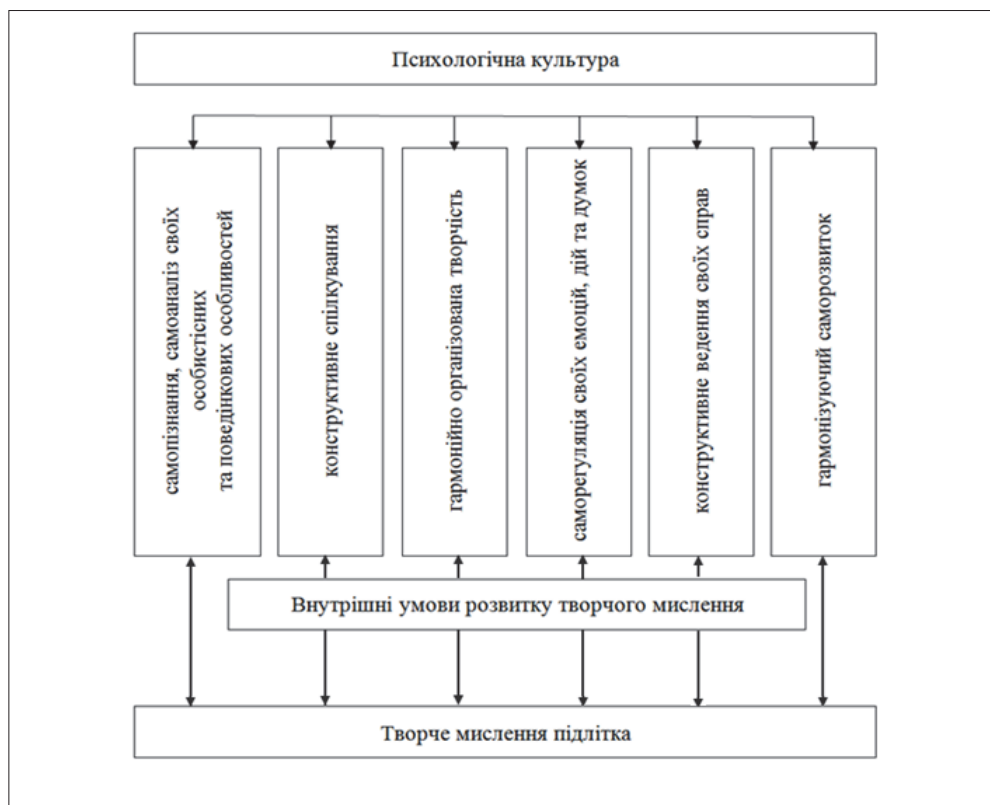

Рис. 1. Гіпотетичний взаємозв'язок психологічної культури та творчого мислення у підлітка

Аналіз останніх досліджень та публікацій

На жаль, сучасна психологічна наука ще остаточно не визначилася не тільки з методами розвитку та критеріями діагностики рівня творчого мислення учнів, а й з визначеннями самого поняття «творче мислення». Розгляд феномену творчого мислення показав, що існує величезна різноманітність поглядів, підходів щодо творчого мислення і його складових.

Так, творче мислення визначається:

- за інтелектуальними ознаками (А. Брушлінський, М. Холодна та інші),
- як особлива форма обдарованості (Н. С. Лейтес, Ч. Д. Чистякова та інші),
- діяльними критеріями або критеріями досягнень (Г. Альтшулер та інші),
- певними внутрішніми когнітивними критеріями (М. Бернштейн,

Е. де Боно) тощо.

Особистісний аспект творчого мислення наявний у розробках таких учених, як К. Рождерс, Ф. Баррон, Ф. Франселла та інших.

Особливістю сучасної української школи творчості є стратегічний підхід, що передбачає використання стратегій рішення (В. Моляко, В. Бондаровська та інші).

Не можна обминути й такий важливий момент, як типологічний підхід до мислення і, зокрема, до творчого мислення (С. Рубінштейн, Л. Виготський, Л. Веккер та багато інших). Розглядаючи види мислення, учені використовують

різні класифікації (теоретичне і практичне, логічне та інтуїтивне, реалістичне та імпульсивне тощо).

Психологічні фактори розвитку творчого мислення школярів та підліткової вік як сензитивний період його актуалізації представлені в розробках багатьох науковців (Л. Виготський, Ж. Піаже, П. Блонський, М. Мусійчук, В. Розумовський, В. Роменець, Г. Цукерман, Д. Фельдштейн, В. Штерн та інші).

Для нас важливим є факт, що майже всі науковці так чи інакше визнають, що для реалізації творчого мислення, власне, «творчого мислення» недостатньо, потрібен синергетичний ефект від різних видів мислення, що здатні підсилювати один одного.

Творче мислення — не окремий вид мислення, а певне інтегральне утворення, яке є деяким симбіозом різних видів мислення, і має синергетичну природу. Це впливає не лише з аналізу внутрішніх умов, чинників розвитку передумов творчого мислення, а й з методик, що набули широкого практичного застосування. Мозковий штурм А. Осборна, методика синектики В. Дж. Гордона, методика фокальних об'єктів Ч. Вайтінга, методика рівняння творчості Д. Пірсона та інші — усі вони ґрунтуються на інтегральній природі творчого мислення. З'являються й публікації з явним визнанням інтегральної природи творчого мислення, що, зокрема, здійснено у дисертаційній роботі Н. Чернецької¹³. Більше того, автор доводить, що творче мислення школярів є вищим рівнем розвитку мислення і результатом структурної інтеграції окремих видів мислення.

Отже, й творче мислення учнів як інтегральне утворення слід і розвивати інтегрально, спрямувавши зусилля не тільки на розвиток його складових (логічного, теоретичного, практичного, образного та інших видів мислення), а й на взаємну їх інтеграцію. І, звичайно, такий підхід передбачає створення сприятливих умов для творчої діяльності, формування позитивної мотивації учнів, усунення контрсугестивних, тезаурусних та інтеракційних бар'єрів, що заважають творчості⁵.

Однією із значущих перешкод на цьому шляху ми вважаємо відсутність у базовому компоненті програми середньої школи відомостей про головні конструкти психіки людини. Це тим більше дивує, що, скажімо, більшість відомостей з математики, фізики, хімії, біології тощо, звичайно, сприяють розвитку мислення, формують світогляд особистості, але у своєму «рафінованому» вигляді вони можуть і не бути затребувані протягом всього життя. А от що стосується розуміння таких феноменів, як універсальні психічні процеси (пам'ять, увага, уява), пізнавальні психічні процеси (відчуття, сприймання, мислення), емоційно-вольова сфера тощо, якщо й існують у термінології спілкування педагогів з учнями, то

---

¹³ Чернецкая Н. И. Творческое мышление школьников как интегральный психологический феномен: дис. ... д-ра психол. наук / Н. И. Чернецкая. — СПб. : Санкт-Петербург, РГПУ, 2014. — 418 с.

⁵ Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности / Е. П. Ильин. — СПб. : Питер, 2011. — 448 с. — (Серия «Мастера психологии»).

навіть не на понятійному, а на побутово-інтуїтивному рівні. А врешті-решт, саме ці психічні феномени утворюють і визначають ментальний інструментарій життя, професійного становлення, кар'єри особистості. Досвід спілкування практичного психолога з учнями засвідчив, що у багатьох із них зміст перелічених психологічних термінів дуже далекий від істинного, не кажучи про види, типи, градацію цих понять.

Мета роботи полягала у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні психологічної культури як складної інтегративної характеристики особистості, яка забезпечує своєчасний та оптимальний розвиток творчого мислення у підлітків.

Виклад основного матеріалу

Численними дослідженнями доведено, що у підлітковому віці відбувається комплекс змін як у когнітивній, так і у афективній та конативній сферах, усі ці зміни взаємно пов'язані та взаємно обумовлені між собою, а тому розвиток творчого мислення у підлітка має відбуватися не лише шляхом впливу на когнітивні сторони розвитку особистості, а й з урахуванням та шляхом впливу на усі інші фактори. Становлення у школярів ціннісних орієнтацій, що визначають напрям і зміст діяльності та активності особистості, критерії оцінок і самооцінки, починається саме в підлітковому віці⁹.

Центральним особистісним новоутворенням підліткового періоду є становлення нового рівня самоусвідомлення, Я-концепції, що виявляється у прагненні зрозуміти себе, свої можливості та особливості, свою схожість з іншими людьми і свою відмінність – унікальність і неповторність⁷.

Надзвичайно великого значення набуває рефлексія підлітка. Але, як визначають дослідники підліткової рефлексії (наприклад, В. Долженко)³, стихійно сформована здатність до рефлексії недостатня, необхідна робота з її розвитку в підлітковому віці. Формування рефлексивних умінь має велике значення для розвитку учнів, становлення їхньої психологічної культури, оскільки рефлексія: 1) веде до цілісного уявлення про цілі, зміст, форми, способи і засоби своєї діяльності; 2) дає можливість критично поставитися до себе та своєї діяльності у минулому, теперішньому і майбутньому; 3) робить людину суб'єктом своєї активності. Вміння ставити перед собою чіткі та зрозумілі питання, з одного боку,

---

⁹ Поліщук В. М. Вікові кризи в підлітковому та юнацькому віці: базові симптомокомплекси : монографія / В. М. Поліщук. — Суми : Університетська книга, 2012. — 478 с.

⁷ Коломинский Я. Л. Человек: психология: кн. для учащихся старших классов / Я. Л. Коломинский. — 2-е изд., доп. — М. : Просвещение, 1986. — 223 с.

³ Долженко В. В. Особливості становлення рефлексії в підлітковому віці / В. В. Долженко // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України ; за ред. С. Д. Максименка. — К., 2009. — Т. XI, ч. 6. — 516 с.

сприяє формуванню рефлексії, з іншого – є засобом її актуалізації². У свою чергу, питання, як стверджує Л. Веккер¹, є психічним відображенням нерозкритості тих предметних відносин, на з'ясування яких спрямований весь подальший розумовий процес. Створюється проблемна ситуація, яка є необхідною умовою для розвитку творчого мислення.

Д. Ельконін встановив, що основною діяльністю дітей підліткового віку стає спілкування з ровесниками, між однолітками виникає і розвивається особливе інтимно-особистісне спілкування. Динаміка мотивів спілкування при цьому така: бажання бути у середовищі однолітків, щось робити разом (10–11 років), мотив посісти певне місце у колективі однолітків (12–13 років); прагнення до автономії та пошук визнання цінності власної особистості (14–15 років)¹⁴.

Звідси цілком логічно випливає, що і з точки зору становлення психологічної культури підлітка його віковий ценз є одним з найсприятливіших моментів.

Форматом реалізації роботи з підлітками було обрано факультативний авторський курс «Основи самовизначення особистості» для учнів 8-х та 9-х класів, який запроваджено у Дніпровському ліцеї інформаційних технологій при Дніпровському національному університеті ім. О. Гончара з 2010/11 навчального року⁴. При умові оптимальної реалізації вищезазначений курс має на меті реалізацію стратегічного напрямку: виховання психологічної культури учнів, і на цьому підґрунті – розвиток творчого мислення. Цей курс не є аналогом академічного курсу з психології, рекомендованого для елективного вивчення у школі. За офіційною назвою «курс» стоїть система занять з елементами тренінгу та навчальної психодіагностики.

Реалізація означеної мети відбувалася за рахунок вирішення таких завдань:

1. Створення такого освітнього середовища, яке сприяло б розвитку творчого мислення у підлітків.
2. Формування в учнів стійкої мотивації на творчу діяльність, саморозвиток і самовдосконалення.
3. Формування в учнів базових операційних механізмів творчого мисленнєвого процесу.
4. Навчання учнів відповідної рефлексивно-оцінювальної діяльності як необхідної умови формування творчої особистості.

---

² Воляннюк Н. Ю. Способы развития рефлексии субъекта педагогической деятельности / Н. Ю. Воляннюк. Г. В. Ложкин // Психологическое сопровождение образования: теория и практика: сб. ст. V Междунар. науч.-практ. конф. (24–26 декабря 2014 г.) : в 2-х ч. ; под. общ. ред. Л. М. Повева, Н. М. Швецова. — Йошкар-Ола : МОСИ-ООО «СТРИНГ», 2015. — Ч. 1. — С. 396–401.

¹ Веккер Л. М. Психика и реальность: единая теория психических процессов / Л. М. Веккер. — М. : Смысл, 1998. — 685 с.

¹⁴ Шаповаленко И. В. Возрастная психология: психология развития и возрастная психология / И. В. Шаповаленко. — М. : Гардарики, 2005. — 349 с.

⁴ Євстаф'єва І. Г. Становлення особистості професіонала – фаза оптації / І. Г. Євстаф'єва // Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. / НАПН України, Ун-т менедж. освіти : у 2-х ч. ; редкол. : О. Л. Ануфрієва [та ін.]. — К., 2005. — Вип. 9(22), ч. 2 : Психологія / голов. ред. В. В. Олійник. — К. : АТОПОЛ, 2013. — 404 с.

5. Ознайомлення учнів з методологією індивідуальної та колективної творчої діяльності.

Кількість годин – 32, курс розподілено на дві частини: початок – перший семестр у 8 класі, продовження – другий семестр у 9 класі. Мета роботи полягала у виявленні впливу психологічної культури особистості на розвиток її творчого мислення.

Про доцільність введення такого курсу свідчить те, що, як показує досвід, курс сприяє підвищенню творчого потенціалу учнів. Критерієм для такого висновку стала результативність олімпіадного руху.

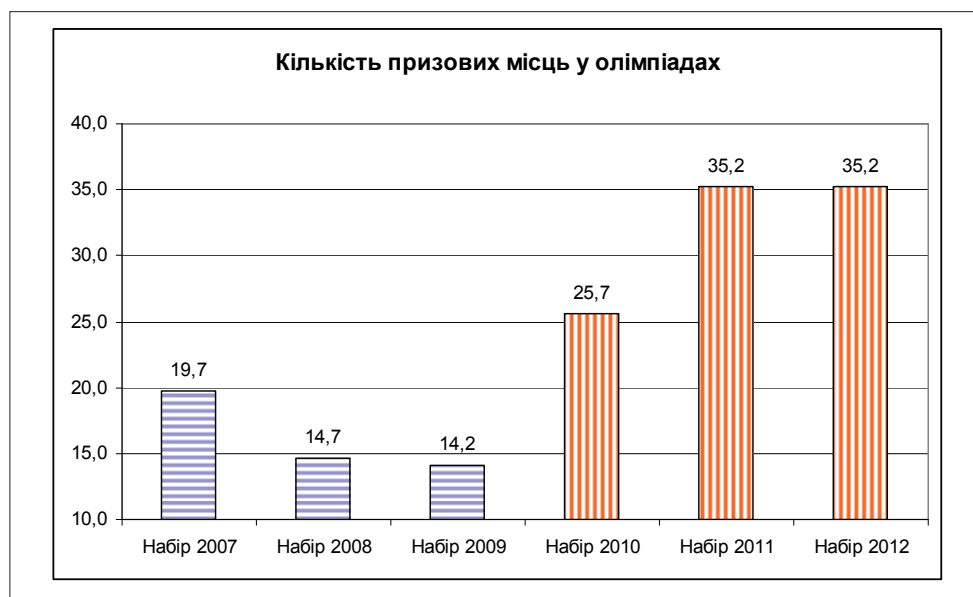

Рис. 2. Загальна кількість призових місць на обласних олімпіадах з навчальних предметів за 2007–2012 роки навчання (у відсотках до кількості учнів у паралелі) у 8 та 9 класах

На рис. 2 наведено кількість призових місць, що посіли учні ліцею на обласних олімпіадах з різних предметів. Враховано показники олімпіад з предметів, які стабільно проводилися у досліджуваний період, тобто: фізика, математика, історія України, українська мова, англійська мова, хімія, біологія, географія, інформатика. Контрольною групою обрано класи набору 2007, 2008 та 2009 року, які ще не проходили заняття з елементами тренінгу зазначеного курсу (вибірка становить 281 учень), експериментальною – класи набору 2010, 2011 та 2012 року (для останніх 2015/2016 навчальний рік – рік випуску з 11 класу). Експериментальна група – 326 учнів.

Як видно з діаграми, кількість призових місць, що посіли учні ліцею на обласних олімпіадах, певним чином корелює з наявністю курсу.

Для оцінювання було застосовано кутове перетворення Фішера φ^* . Отримане значення $\varphi^* = 4,72$, що вагомо перевищує критичне значення 2,91 для рівня статистичної значущості 0,001.

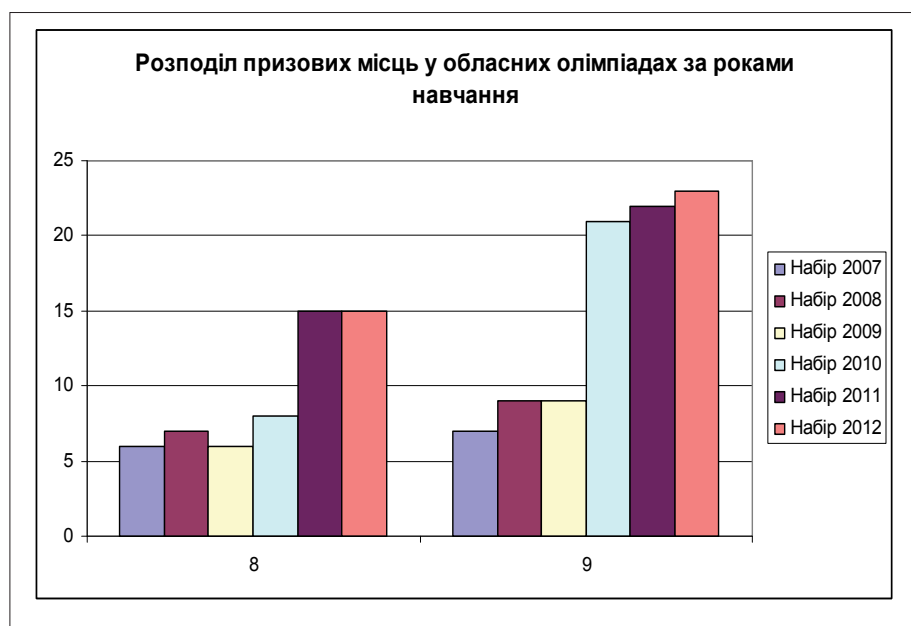

Рис. 3. Розподіл призових місць на обласних предметних олімпіадах за роками навчання у 8 та 9 класах

Розподіл призових місць, що посіли учні 8 та 9 класів ліцею на обласних предметних олімпіадах за роками навчання, подано на рис. 3.

Результати розрахунків критерію Фішера за класами наведено у таблиці.

Таблиця

Значення коефіцієнтів кутового перетворення Фішера

Клас	Значення показників	
	φ^* Фішера	Рівень значущості p
8	2,46	0,006
9	2,11	0,017

Як бачимо, коефіцієнти мають стійкий характер для 8-х та 9-х класів, що може свідчити про потенційно стійкий характер впливу курсу «Основи самовизначення особистості» на розвиток творчого мислення учнів.

Висновки

1. Психологічна культура є складною інтегративною характеристикою особистості, яка забезпечує своєчасний та оптимальний розвиток творчого мислення у підлітків. Експериментально доведено доцільність введення до шкільної програми елементів психологічних знань, спрямованих на розвиток психологічної культури школярів.

2. Наявність відповідного курсу для підлітків позитивно впливає на розвиток їхнього творчого мислення, що статистично підтверджується результатами успіхів школярів на олімпіадах.

3. Виявлено доцільність поєднання засобів формування психологічної культури із засобами розвитку творчого мислення у підлітків.

4. Визнання творчого мислення як інтегрального утворення, як вищого рівня мислення, що спирається на усі інші види мислення, вимагає й інтегральних методів його розвитку, що відкриває широке поле для подальших психологічних досліджень та розробок адекватних методів діагностики цього феномену.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі

У найближчій перспективі передбачено розширити базу комп'ютерної підтримки курсу щодо діагностування феноменологічних параметрів творчого мислення підлітків, так і щодо комплектації тренажерів для реалізації індивідуальних траєкторій формування компонентів творчого мислення підлітків з урахуванням особливостей їхнього когнітивного профілю.

Список використаних джерел

1. Веккер Л. М. Психика и реальность: единая теория психических процессов / Л. М. Веккер. — М. : Смысл, 1998. — 685 с.

2. Волянюк Н. Ю. Способы развития рефлексии субъекта педагогической деятельности / Н. Ю. Волянюк. Г. В. Ложкин // Психологическое сопровождение образования: теория и практика: сб. ст. V Междунар. науч.-практ. конф. (24–26 декабря 2014 г.): в 2-х ч.; под. общ. ред. Л. М. Повева, Н. М. Швецова. — Йошкар-Ола : МОСИ-ООО «СТРИНГ», 2015. — Ч. 1. — С. 396–401.

3. Долженко В. В. Особливості становлення рефлексії в підлітковому віці / В. В. Долженко // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України; за ред. С. Д. Максименка. — К., 2009. — Т. XI, ч. 6. — 516 с.

4. Євстаф'єва І. Г. Становлення особистості професіонала – фаза оптації / І. Г. Євстаф'єва // Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. / НАПН України, Ун-т менедж. освіти: у 2-х ч.; редкол.: О. Л. Ануфрієва [та ін.]. — К., 2005. — Вип. 9(22), ч. 2 : Психологія / голов. ред. В. В. Олійник. — К. : АТОПОЛ, 2013. — 404 с.

5. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности / Е. П. Ильин. — СПб. : Питер, 2011. — 448 с. — (Серия «Мастера психологии»).

6. Колмогорова Л. С. Становление психологической культуры личности как ориентир современного образования [электронный ресурс] / Л. С. Колмогорова // Педагог. — 1998. — № 3. — Режим доступа : http://sci.informika.ru/text/magaz/pedagog/pedagog_3/at14.html

7. Коломинский Я. Л. Человек: психология: кн. для учащихся старших классов / Я. Л. Коломинский. — 2-е изд., доп. — М. : Просвещение, 1986. — 223 с.

8. Мотков О. И. Методика «Психологическая культура личности» [электронный ресурс] / О. И. Мотков. — Режим доступа : http://www.ucheba.com/met_rus/k_psihologiya/k_psihollichnost/m_kyultura_4.htm
9. Поліщук В. М. Вікові кризи в підлітковому та юнацькому віці: базові симптомокомплекси : монографія / В. М. Поліщук. — Суми : Університетська книга, 2012. — 478 с.
10. Практическая психология образования: учеб. пособие / под ред. И. В. Дубровиной. — 4-е изд. — СПб. : Питер, 2007. — 592 с.
11. Рибалка В. В. Система психологічних цінностей культури особистості, її творчої діяльності. Актуальні аспекти модернізації художньо-педагогічної освіти / В. В. Рибалка // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (21–22 квіт. 2005 р., м. Полтава). — Полтава : ПДПУ, 2007. — 269 с.
12. Семикин В. В. Социализация старших школьников как фактор становления элементов психологической культуры в условиях образовательной среды: среда школы / В. В. Семикин, А. В. Мартынова // Образовательная среда школы: проблемы и перспективы развития. — СПб., 2001. — С. 77–83.
13. Чернецкая Н. И. Творческое мышление школьников как интегральный психологический феномен : дис. ... д-ра психол. наук / Н. И. Чернецкая. — СПб. : Санкт-Петербург, РГПУ, 2014. — 418 с.
14. Шаповаленко И. В. Возрастная психология: психология развития и возрастная психология / И. В. Шаповаленко. — М. : Гардарики, 2005. — 349 с.

Iryna Yevstafyeva

**PSYCHOLOGICAL CULTURE AS AN INTEGRATIVE PERSONALITY
CHARACTERISTICS AND GUARANTEE THE DEVELOPMENT
OF CREATIVE THINKING IN ADOLESCENTS**

The education system is dominated by the paradigm of knowledge, which requires from a student to develop only certain kinds of thinking. However, today there extends a competence-based approach, which is aimed at preparing a person for life and their entry into the profession. A person must not only have an arsenal of «mental» tools, but also has to be able to apply it creatively in their daily life — have a psychological culture.

Psychological culture of personality (as a part of general culture) is a set of psychological knowledge, abilities and skills that help the successful self-knowledge, self-expression and self-education of the individual, as well as the successful communication and interaction in different social groups.

A particular period of personality formation is learning at school. This makes school especially responsible for the future of each individual, as well as for the future of the state, the ethnic group as a whole.

A thing of great importance is the fact that almost all scientists somehow recognize that only «creative thinking» is not enough for the implementation of creative thinking, you need a synergistic effect of different types of thinking that can reinforce each other.

Creative thinking is not a separate type of thinking, but a certain integral formation, which is a certain symbiosis of different kinds of thinking and has a synergistic nature.

Consequently, it is necessary to develop students' creative thinking as an integral formation, focusing not only on the development of its components (logical, theoretical, practical, imaginative and other types of thinking), but also on their mutual integration.

The purpose of publishing is to show that the creative thinking of teenagers should be developed integrally, through the formation of students' psychological culture.

As the format of the implementation of the work with the teenagers was chosen an optional author's course «Fundamentals of the individual self-determination» for the 8th and 9th grade students, which was introduced in the Dnipro Lyceum of Information Technologies at the Dnipro National University named after Oles' Honchar in the 2010/11 school year.

What is experimentally established is the feasibility of introducing into school curricula some elements of psychological knowledge aimed at the development of psychological culture of pupils.

Having a proper course for teenagers, even in minimal amount, produces a positive effect on the development of their creative thinking, which is statistically confirmed by students' achievements in school Olympiad movement.

What is revealed is the necessity of combining the means of development of adolescents' creative thinking with the means of formation of psychological culture, which opens a wide field for further psychological research.